

Móricz nyomában (hagyományápolás a kisújszállási gimnáziumban)

*Be fog következni, hogy az egész iskola büszke lesz arra,
hogy valaha ő ennek az iskolának növendéke volt...
De akkor más tanárok lesznek itt és más növendékek...”
(Forr a bor)*

Történeti áttekintés

Dr. Pallagi Gyula (1867 – 1903) – A Forr a bor Isaák Gézája

Móricz Zsigmond kisújszállási éveit Dr. Pallagi Gyulának, Móricz anyai nagybátyjának köszönhetjük. Pallagi Gyula Móricz Bálint támogatásával került a debreceni Kollégiumba. Tehetsége korán megmutatkozott, diákkorában nagyúri gyerekek instruktoraként dolgozott, a középiskola nyolc évét hat év alatt végezte. Érettségi után Pestre került, ahol gépészmérnök szeretett volna lenni, de anyagi helyzete ezt nem engedte; fizika-mennyiségtan szakos egyetemi tanári diplomát szerzett. Egyetemi hallgató korában, egyik tanítványa apjának több ezer forintos váltót írt alá kezesként. Az öngyilkosságba menekülő adós után maradt váltó élete végéig elkísérte, annak megfeszített munka árán is csak kamatait tudta fizetni. Egyetemi évei alatt tudományos értekezései jelennek meg. A tehetséges tudóst Eötvös Lóránd maga mellett akarta tartani asszisztensként, de mivel ez a munka fizetéssel nem járt, Pallagi a vidéki tanárság mellett kényszerült dönteni. Kisújszállásra 1893-ban került, az akkor hat osztályosból nyolc osztályossá fejlődő gimnáziumba tanárnak. 1895-ben doktori címet, majd magántanári képesítést szerzett. Három éven át, szerény körülmények között élt egy kis parasztház bérelt szobájában édesanyjával. Innen költözött az újonnan épült gimnázium igazgatói lakásába 1896-ban, mint megbízott igazgató. Ebben az épületben adott menedéket és otthont unokaöccsének, aki a sárospataki iskolában tanulási kudarcokkal küzdött. Pallagi Gyula a tanítás és iskolavezetés mellett természettudományos és pszichológiai tárgyú publikációkat készített, tankönyvirással (*Matematikai és fizikai földrajz*) és műfordítással (*Kipling – Dzsungel könyve*) foglalkozott, aktív közéleti szerepvállalás volt rá jellemző. Pénzügyi gondjai ellenére önként vállalta rokonsága „terheit”; testvérei támogatását, Zsigmondnak és öccseinek taníttatását. 1901-ben megházasodott, majd röviddel később családjuk ikerfiakkal gyarapodott, növelve a család anyagi nehézségeit. A túlfeszített munka korán felőrölte ellenálló képességét, 1903 februárjában tüdőgyulladás után ragadta el a halál. Az író, szeretett Gyula bátyja halálát a *Harmatos rózsza* című kisregényében örökítette meg.

Sikeres igazgatói tevékenységét méltatják a következő sorok;

„Hamupipőkéből szép királylánnyá, hatosztályosból nyolcosztályos főgimnáziummá fejlődött intézetünk” (Szeremley Barna)

„Mint igazgató olyan színvonalra emelte a kisújszállási gimnáziumot, hogy az ma bármely középiskolákkal kiállja a versenyt.” (Uránia)

A kisújszállási évek

Móricz 1896 decemberében került Kisújszállásra, miután a sárospataki gimnázium diákjaként három elégtelent vitt haza karácsonyra az iskolából. A családnál látogatóban járt Pallagi megvizsgáztatta a „bukott” tanulót, majd „szárnyai alá véve” elvitte őt a kisújszállási főgimnáziumba. Zsigmond az igazgatói lakás egy kis szobáját kapta meg, ez volt számára a

menedék, ahol elbújhatott könyveivel, írásaival, gondolataival. Szabad járása volt a nagybátyja és az iskola könyvtárába, rengeteget olvasott. Nagybátyjával, aki egyben példaképe is volt, sokat vitázott, tőle rengeteget tanult. Tanulmányait jól végezte. Kezdetben az Arany János önképzőkörbe járt, de mivel annak nívója nem ütötte meg az általa kívánt szintet, elmaradt. Szívesen lép ki közösség elé, nyilvánosság előtt szaval, értekezést, elbeszélést ír. Titokban színdarabot ír az Akadémia pályázatára. Nyolcadik osztályban társai az ifjúsági Segítő Egyesület elnökének választották, ahol nagy energiákat mozgósított az ifjúság szociális helyzetének javítására, tankönyveinek és tanszereinek beszerzésére.

A kisújszállási évek nem múltak el nyomtalanul... A fiatal Móricz értelmi fejlődésének egyik legfontosabb állomását töltötte ezen a helyen, itt szerzett megfigyelései, tapasztalatai, gondolatai visszaköszönek későbbi műveiben. Közvetlenül a kisújszállási élményekből táplálkozik a Forr a bor és a Kerek Ferkó című regénye, de írásainak alakjaiban sorra visszaköszönek a Nagykunság alakjai és történetei (Úri muri, Esőleső társaság, Rokonok). Móricz Zsigmond 1899-ban tett jó eredményű érettségi vizsgát, és bár nagybátyja eljárt ügyében, hogy bekerülhessen az Eötvös Kollégiumba, ezt a segítséget visszautasította. Itt érett meg ugyanis az a gondolata, hogy írói pályát választ, és ösztönösen is megérezte, hogy az írói szabadságot nem szabad a kollégium nyers szigorában feláldozni.

Végül a debreceni teológiára iratkozik, majd újságíró lesz és segédgyakornok. Kapcsolata azonban továbbra sem szakad meg Kisújszállással, gyakran látogat nagybátyjához, aki anyagi és szellemi támaszként szolgál számára. Sőt, kis híján a kisváros „foglya” is maradt. 1902 szeptemberében ugyanis, egy hirtelen lemondás folytán üresen maradt az iskola magyar-latin tanári tanszéke. Pallagi Gyula indítványára, ideiglenes jelleggel, az igazgatótanács Móricz Zsigmond tanárjelöltet alkalmazta a feladat ellátására. Móricz komoly szándékát jelezte, hogy beiratkozott a pesti egyetem bölcsészeti fakultására, és megpályázta az állás végleges betöltésére kiírt pályázatot. A tanári széket végül októbertől más nyerte el, így az író tanári pályafutása hirtelen véget ért. Mint ahogy nagybátyja hirtelen halálával elszakadt az a kapocs is, ami a városhoz kötötte.

Tárgyi emlékeink

Kisújszállás városa, és ezen belül a település gimnáziuma is számtalan emléket őriz Móricz Zsigmondról, szobrok és emléktáblák sokaságával tiszteleg az utókor a híres író életműve előtt.

Az iskolát, az egykori református főgimnáziumot, melynek tanulója volt, most Móricz Zsigmond Gimnázium, Közgazdasági Szakközépiskola és Kollégiumnak hívják. Az 1894. szeptember 12-én átadott, Alpár Ignác tervei alapján készült épület – kalandos körülmények között - 1952-ben vette fel az író nevét. A minisztérium először a törökszentmiklósi gimnáziumnak adta ezt a nevet, míg a mi gimnáziumunk Bercsényi Miklósról kapta elnevezését. Az iskolák vezetőinek kérelmére 1952-ben megtörtént a Bercsényi-Móricz névcseré, az első emeleti lépcsőfordulóban ma is látható márvány emléktábla (*Papi Lajos alkotása*) avatása az író halálának 10. évfordulóján Móricz Virág és Szabó Pál jelenlétében, ünnepélyes keretek között történt. Ezen kívül az íróról utcát, nagybátyjáról a gimnázium melletti teret nevezték el a városban.

Dr. Pallagi Gyula síremléke a város déli temetőjében áll, a gránit emlékművet közadakozásból építették egykori tisztelői. Iskolaközösségünk minden évben megemlékezik az egykori kiváló igazgatóról, és gondosan ápolja a sírt.

A Városháza épülete előtti téren, virágos parkban, gondozott környezetben, Arany János szobrának szomszédságában találjuk Móricz Zsigmond egész alakos szobrát (*Somogyi Árpád alkotása, avatásának időpontja 1957*).

Az iskola, amely jellegében megőrizte építéskor kialakított arculatát, számtalan tárgyi emléket rejt. Az épület egésze, annak helyiségei, berendezési tárgyai, a szertármúzeumban megőrzött régi tanári borszékek és tanulói padok, mind a kor hangulatát idézik. Megőrzésre került Pallagi Gyula díszes íróasztala, amely jelenleg az iskola díszteremből kialakított könyvtárban található múzeumi tárgyként. Értékes írásbeli emlékünks is maradt; a hatodik osztályos Móricz Zsigmond felvételi kérelmét nagy gonddal őrizzük. Megőrzésre került a bál eredeti meghívója és másora, az ifjúsági segélyegylet pénztárkönyve Móricz aláírásával, a *Kötelezvény* eredeti példánya az író aláírásával, amelyben vállalták a majdani találkozókön való megjelenést.

Az iskola tanulóközössége nevében állított márvány emléktábla 1979 óta díszíti a volt igazgatói lakás udvarra néző falát, annak a szobának ablaka mellett, amely annak idején Móricznak biztosított „menedéket”. 2001-ben a volt igazgatói lakás utcai falára az Öregdiákok Baráti Köre helyezte el emléktáblát, megemlékezve Pallagi Gyula munkásságáról.

Az iskola II. emeleti könyvtárban és folyosóján, illetve a földszinti média termében állandó kiállításon emlékezünk meg az író életéről és munkásságáról. A könyvtárban - ami az író érettségi vizsgájának helyszíne volt -, a korabeli bútorok és használati tárgyak mellett Papi Lajos szobrászművész Móricz-mellszobrát is megtaláljuk. E mellett eredeti és másolati dokumentumok, fényképek egész sora emlékezteti diákjainkat névadónkra. Az igazgató lak sarkán, Móricz diákszobája előtt 1996-ban avattuk fel az író bronzba öntött mellszobrát, ami Györffy Sándor karcagi szobrászművész alkotása.

Az iskola I. emeleti folyosójának központjában, közvetlenül az igazgatói és a tanári szoba között található Móricz Zsigmond egész alakos szobra. A névadónk születésének 100. évfordulójára faragott szobrot Papi Lajos készítette Tiszacsécséről hozott 100 éves diófarönkből.

2003-tól egy minisztériumi kezdeményezés eredményeként az iskola II. emeleti fizikai termét a tudós igazgatóról Pallagi teremnek neveztük el.

Iskolai hagyományaink

Nem csak tárgyi emlékeinkben, hanem iskolánk szellemiségében, mindennapi működésében is tetten érhető a Móriczi hagyományápolás kiemelkedő jelentősége. A mindennapi oktatásban nagy gondot fordítunk a helyi irodalmi hagyományok átfogó ismertetésébe, ami az irodalom érettségi vizsgán tételként is szerepel.

Az íróhoz kötődő évfordulók megünneplésére komoly energiákat mozgósítunk. Az évfordulókat versenyekkel, pályázatokkal, találkozókkal színesítjük. Ezen találkozók tiszteletbeli vendégei voltak az író családtagjai; elfogadta meghívásunkat az író lánya Móricz Virág, unokája Kolos Virág, illetve örökbe fogadott fia Móricz Imre is. Az író születésének 100. évfordulóját négynapos rendezvénnyel ünnepelte iskolánk. Országos pályázat került kiírásra, prózamondó versenyt hirdettünk, iskolai évkönyv készült az alkalomból. Ekkor került sor a már említett diófából faragott szobor avatására.

2002 novemberében egy gazdag programú tanítás nélküli iskolanap keretében megemlékeztünk a Móricz név felvételének 50. évfordulójáról. Ennek sikerén felbuzdulva az őszi Móricz-nap hagyománnyá vált nálunk, ezen a napon az iskola osztályai egymással versenyeznek a „legjobb Móricz osztály” címért. Ugyanekkor tematikus irodalmi vetélkedőt tartunk a környező általános és középiskolák legjobb írásbeli eredményt elért csapatai részére. Az egész napos programot kulturális műsor zárja, a vendég előadók mellett iskolánk tehetséges színjátászó körös diákjai is megmutatják magukat.

Az iskola ballagási ünnepségén a négy év alatt kiemelkedő teljesítményt nyújtó gimnáziumi, szakközépiskolai és kollégiumi tanulók Móricz Zsigmond arcképével díszített bronz

emlékplakettet kapnak. A nevelőtestület szavazata által megítélt, az Öreg Diákok Baráti Köre által alapított díjat Papi Lajos készítette. A növendékektől a felnőttek is „elirigyelték” ezt a díjat. A Szülői Munkaközösség kezdeményezésére 2005-től minden évben egy pedagógus megkapja az iskola kiváló tanára részére megítélt Móricz-díjat, egy bronz emlékplakettet, amit Papi Lajos alkotása alapján, hozzátartozójának engedélyével Györffy Sándor készített el. A díjat a szülők, a diákok és az iskolavezetés együttes véleményének figyelembe vételével ítélik oda.

A ballagási ünnepség szép szokása a végzősök iskolától és várostól történő búcsúja. Az ünneplőbe öltözött diáksereg az iskolavezetés és az osztályfőnökök kíséretében, kíváncsi szemek kereszttüzeiben vonul ki a gimnázium udvarára, majd a város főutcájára. Az iskola udvarán, a volt igazgatói lakás előtt Móricz Zsigmond mellszobrán, a Városháza előtti téren az író egész alakos szobrának talapzatán helyezik el a búcsúzóik koszorúját.

Az iskola gondot fordít az íróval kapcsolatos külső kapcsolatok ápolására is. 1987-ben intézményesen is alapító tagjai voltunk a Móricz Zsigmond Társaságnak, amellyel azóta is szoros kapcsolatot tartunk fenn. A Társaság felkérésére legutóbb az író születésének 130. évfordulóján vállaltuk egy előadás elkészítését az iskolai Móricz hagyományokról, amit a szülőfaluban, Tiszacsécsén adtunk elő.

Kisújszállás, 2010. augusztus 20.

Készítette: Szabó Tamás igazgató

Forrás:

- 1. Kiss Tamás – Móricz Zsigmond kisújszállási évei.**
Különnyomat a Kossuth Gyakorló Gimnázium évkönyvéből (1959/1961. tanév)
- 2. Ari Sándor, dr. Borók Imre, Kiss Kálmánné, Szabó Lajos – Iskolánk múltja, A Kisújszállási Móricz Zsigmond Gimnázium és Szakközépiskola története.**
A kisújszállási Móricz Zsigmond Gimnázium és Szakközépiskola 250. évi jubileumi évkönyve 1966/67.
- 3. Dr. Kiss Kálmánné – Iskolánk az elmúlt 10 évben,**
A kisújszállási Móricz Zsigmond Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola jubileumi évkönyve, Móricz Zsigmond születésének 100., a kollégium létrejöttének 50. évfordulója alkalmából. Szolnok, 1979.
- 4. Dr. Borók Imre – Iskolánk életének múltjából Móricz Zsigmond Forr a bor c. regénye alapján,**
A kisújszállási Móricz Zsigmond Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola jubileumi évkönyve, Móricz Zsigmond születésének 100., a kollégium létrejöttének 50. évfordulója alkalmából. Szolnok, 1979.
- 5. Dr. Kiss Kálmánné – Kisúji harangszó**
Helytörténeti füzetek 18. Kisújszállás, 2006.